

zov, O. E. Bismarck, V. I. Lenin, De Gaulle stb.), a kiemelkedő szovjet hadvezérek, katonai vezetők életrajzait. A marxizmus—leninizmus talaján állva tárják az olvasók elé a szovjet hadvezéri művészet jeles példáit, elemezve e katonai vezetők tevékenységét (L. I. Brezsnyev, Sz. M. Bugyonnij, Sz. G. Gorskov, L. A. Govorov, I. Sz. Konyev, V. G. Kulikov, A. M. Vaszilevszkij, Ny. Ny. Voronov, K. J. Vorosilov, G. F. Zaharov, G. V. Zsukov stb.). Ugyancsak közlik mindazok életrajzát, akiknek az ellenség elleni harcban tanúsított helytállásukért odaítélték a Szovjetunió Hőse kitüntetését. Számos olyan katonai vezető életútját is bemutatják, akik a személyi kultusz éveiben vesztették életüket. Objektív képet adnak az ellenforradalom néhány katonai vezetője életéről és tevékenységéről (A. I. Gyenyikin, A. M. Kalegyin, A. V. Kolcsak, L. G. Kornjilov, P. Ny. Kraszov, P. Ny. Vrangel stb.). Meltatják a hadtudomány klasszikusainak életművét (A. H. D. Bülov, L. N. Carnot, K. G. Clausewitz, F. H. Colomb, A. H. Jomini,

G. A. Léer, L. Vauban). Ugyancsak foglalkoznak a címszavak XX. századi külföldi, esetenként hírhedt politikuskokkal, katonai vezetőkkel (L. Beck, F. W. Canaris, H. Göring, H. Himmler, A. Hitler, A. Jodl, W. Keitel, A. Kesselring, M. Koga stb.). Az Enciklopédia 1—4. kötete viszonylag kevés magyar vonatkozású címszót közöl (balatoni hadművelet, debreceni csata, Báthori István, Czinege Lajos, Dózsa György, Gavró Lajos, Görgei Artúr, Hunyadi János, Kossuth Lajos, Kun Béla, Zalka Máté, Zrínyi Miklós stb.).

A Szovjet Katonai Enciklopédia magyar fordítása nem került kereskedelmi forgalomba, nem vásárolható meg. Tanulmányozására az ad lehetőséget, hogy az MNVK Tudományos Osztálya számos könyvtárt ellátott ezzel a kiadvánnyal.

A Szovjet Katonai Enciklopédia magyar fordítását a fegyveres erők és fegyveres szervek hadtudomány, hadtörténelem iránt érdeklődő hivatásos és polgári alkalmazott állománya figyelmébe ajánlom.

Szöcs Ferenc

DWIGHT D. EISENHOWER

KERESZTES HÁBORÚ EURÓPÁBAN

(Zrínyi Katonai Könyv- és Lapkiadó, Budapest, 1982. 459 o.)

A magyar könyvkiadás több évtizedes adósságát róttá le a Zrínyi Katonai Kiadó, amikor a magyar olvasóközönség számára is hozzáférhetővé tette a második világháború egyik kiemelkedő katonai személyisége, D. D. Eisenhower tábornok 1948-ban megjelent emlékirat-jellegű munkáját. A francia De Gaulle és az angol Montgomery után ezúttal egy amerikai tábornok álláspontját ismerhetjük meg a könyv lapjairól s ez a körülmény érdekes párhuzamokra, összehasonlításokra nyújt lehetőséget.

Bár a nyugati szövetségesek afrikai és európai hadműveleteinek történetét azóta már más forrásokból, pontosabb adatokat közlő feldolgozásokból ismerjük, Eisenhower több mint három évtizede írt munkája ma sem vesztett jelentőségéből, mind a nagyközönség, mind a szakemberek számára tud érdekes adatokat, újszerű szempontokat nyújtani.

Az első izgalmas kérdés a szerző sze-

mélye. Eisenhower 1939-ben, a háború kitörésének évében még ismeretlen vezérkari alezredes a Fülöp-szigeteken, a háború végén négyesillagos tábornok, a nyugati szövetségesek Európában harcoló csapatainak főparancsnoka.

S ha mindehhez azt is hozzáfűzzük, hogy sem a kortársak, sem a későbbi szakírók nem tartják Eisenhowert kimagasló képességű katonának, elsőrendű stratégának, első pillantásra valóban érthetetlennek tűnik szédületes karrierje. A választ maga az emlékirat szolgáltatja. Nem leplezi le ugyan a kinevezéshez fűződő esetleges kulisszatitkokat, netáni belső harcokat, ilyenekről azonban a későbbi szakirodalom sem tud, így bizvást állíthatjuk: Eisenhowert nem elsősorban kiváló személyi kapcsolatai emelték magas posztra.

Néhány vitathatatlan képessége ellenben — s ezek a könyv lapjain a szerző akaratától függetlenül markánsan elő-

tűnnek — megindokolja Roosevelt és tanácsadói választását. Elsőként a tábornok kitűnő alkalmazkodóképessége, jó diplomáciai érzéke szembeszökő: minden munkatársáról szinte csak jót ír; a túlzott önállóságával, erőszakosságával anynyi gondot okozó Montgomey is a vezetői kollektívába jól beilleszkedő, kissé különc, de hasznos és tehetséges katonaként mutatkozik a könyv lapjain, a közte és az amerikai tábornokok között szinte állandósult feszültség nagyon is enyhítve jelentkezik. Vagy itt van Fredendall tábornok, a II. amerikai hadtest 1943. februárjában, Kasserine-nél csődöt mondott parancsnoka, akinek teljes kudarcát Eisenhower néhány enyhén bíráló szóval elintézi.

Eisenhower tehát, mint ez művének csaknem minden sorából kitűnik, nagyszerű diplomáciai készséggel oldotta meg egy koalíciós hadsereg legfőbb vezetőjének bonyolult feladatát, mindvégig sikerült egyeztetnie a szövetségesek sokszor eltérő érdekeit, elsimítani az ellentéteket, s mindezt a nagy cél: a fasizmus leverése érdekében.

Az is figyelemreméltó, hogy noha Eisenhower látszólag tisztán katonai kérdésekkel foglalkozik emlékirataiban, s gondosan kerüli a politikai jellegű megnyilvánulásokat, sorai mögött mégis érződik: minden cselekedetét az Egyesült Államok politikai céljainak, érdekének rendeli alá. Számos bírálója — főleg angol részről — élesen támadja pl. a tábornok ama döntését, hogy a háború befejező szakaszában a nyugati szövetséges erőket nem irányította Berlin alá, hogy megelőzzék a szovjet csapatokat a német főváros elfoglalásában, s ezzel politikai tökélet kovácsoljanak maguknak a Szovjetunióval szemben.

Eltételezve a terv katonai nehézségeitől, jól megalapozott politikai érvek is szöveget e kalandor elképzelés ellen. A szövetségesek megjelenése Berlinben, még a háború tényleges befejezése előtt, súlyos csapást mért volna az antifasiszta koalíció, amúgy sem feszültségektől, ellentmondásoktól mentes egységére, azonnali konfrontációt idézett volna elő a szövetségesek között, melynek következményeit utólagosan fel sem mérhetjük.

Az a körülmény pedig, hogy Eisenhower az egész háború során óvakodott a kockázatoktól, nem sietett, mindig biztosra ment, szintén az amerikai politikai elképzeléseket szolgálta. Le kell verni a Tengelyhatalmakat és Japánt, meg kell semmisíteni a fasizmus hatalmi gépezetét, de mindezt a lehető legkisebb veszteségekkel úgy elérni, hogy a győztes háború után az Egyesült Államok gazda-

ságilag és katonailag is a világ vezető hatalmaként kerüljön ki a történelem eddig legnagyobb és legvéresebb konfliktusából, ez állt az amerikai háborús politika mögött. S erre a célra bajosan találhattak volna alkalmasabb főparancsnokot, mint Eisenhower. Tény, hogy a fenti elvhez való következetes ragaszkodás, a kezdeményezés elvesztéséhez és katonai kudarcokhoz is vezetett (gondjunk itt a „széles front” eisenhoweri stratégiai koncepcióra, a „Zöldegeskert” (Market Garden) hadművelet csődjére 1944. szeptemberében, vagy az ardennek-i német ellentámadás kezdeti sikereire): nem csak a háborút hosszabbította meg, hanem a közvetlen amerikai célok megvalósítását is hátráltatta.

Eisenhower felkészültsége, nagyszerű áttekintő képessége, globális méretekben való gondolkodási készsége is alkalmassá tette fontos pozíciója betöltésére. Ehhez jól megalapozott vezérkari ismeretei mellett az is hozzájárult, hogy 1941 decemberétől 1942 májusáig George Marshall tábornoknak, az Egyesített Vezérkar főnökének környezetében, magas beosztású hadműveleti tisztként dolgozott és itt bőséges alkalmat nyílt az egész amerikai hadigépezet áttekintésére, magasabb hadászati ismeretek szerzésére. Eisenhower jó tanítványnak bizonyult, s ami még ennél is fontosabb, végig híven kitartott, a sajátos amerikai katonai és politikai célok primátusát valló és megvalósító Marshall elképzelései mellett.

Emlékiratai 46–47. oldalán Eisenhower szemléletesen foglalja össze Amerika háborús céljait: a fő ellenség Németország, így az amerikai erőfeszítéseket ellene kell elsősorban összpontosítani. Németországot pedig csupán a kontinensen — konkrétan Északnyugat-Franciaországon át mért csapással lehet térdre kényszeríteni a Földközi-tenger medencéje így — az angol elgondolásokkal szemben — csupán másodlagos jelentőségű. Eisenhower is szilárdan ragaszkodik ehhez a hadászati és politikai szempontból egyetlen ésszerű tervhez és ellenzi 1944-ben az angolok olaszországi és balkáni elgondolásait, mivel ezek értékes erőket vonnának el a főcsapástól.

Hogy magyarázhatjuk tehát, vetődik fel joggal a kérdés, hogy 1942 novemberében az angolszások nem Franciaországban, hanem Észak-Afrikában szállnak partra, s ezzel legalább egy esztendővel elhalasztják a franciaországi hadműveletet és meghosszabbítják a háborút?

Az emlékiratból erre is választ kapunk. Kompromisszumos megoldásról volt szó: a nyugati szövetségesek látták a Szovjetunió nehéz helyzetét, s már csak sa-

ját érdekükben is, tehermentesíteni igyekeztek a keleti frontot. Valamit tehát lépniök kellett. Két reális lehetőség kínálkozott: hídfőt létesíteni Észak-Franciaországban, vagy nagyobb erőkkel partraszállni az akkor a Vichy-Franciaországhoz tartozó Észak-Afrikában. Eisenhower ekkor még a francia hídfő mellett szállt síkra, de azonnal utalt a várható nehézségekre is. Valóban, a kanadaiak Dieppe-i tapasztalatai, a tengeri szállítóeszközök korlátozottsága, a várható erős német légi ellenállás, s az a körülmény, hogy 1942 nyarán még csak két amerikai hadosztály állomásozott Nagy-Britanniában, végül is óvatosságra intette az amerikai vezetőket. Így — angol javaslatra — létrejött a „Torch” (Fáklya) hadművelet Észak-Afrika előzőnlésére. Ekkor még csak 110 szállítóhajó, 200 hadihajó és 166 harci repülőgép állt rendelkezésükre. (1944 júniusára ez a szám több mint ezer csapat szállító hajóra és partraszállító vízijárműre, csaknem 5000 szállító és 10 550 harci repülőgépre, és négyszázötven hadihajóra emelkedett.)

Most már akadémikus a kérdés: sikerült volna-e már 1942-ben a szövetségeseknek, akkori erőkkel, partraszállniok és megkapaszkodniok Franciaországban. Elképzelhető, de az amerikaiak a háború meggyorsítása érdekében sem vállalták ezt a kockázatot.

A „Torch” újabb iskolát jelentett mind a tűzkeresztségen átesett amerikai csapatoknak, mind az úgancsak első harci szereplésben debütáló Eisenhowernek. Mind a csapatok, mind a parancsnok — kisebb-nagyobb zökkenők után — kiállták a tűzpróbát. Eisenhower jó ítélőképességére vall, hogy felfedezte a nyugati hadszíntér két legjelentékenyebb amerikai parancsnokának, Patton és Bradley tábornoknak tehetségét és segítette későbbi előrehaladásukat, ami pedig, ismerve Patton nehéz természetét, nem is volt egyszerű feladat.

Különösebb hadászati-hadműveleti képességeket Eisenhower már első hadjáratában sem csillogtatott: túlzott óvatosságtól vezérelve elmulasztotta Tunisz megszállását, ezzel a hadjáratot további fél esztendővel elhúzta. A sors sajátos kegyéből e mulasztás végül is meglepő sikert hozott: a németek, kihasználva a szövetségesek tétovaságát, nagy erőkkel megszállták Tunéziát és erőteljes ellen-csapásokat hajtottak végre. Ez viszont azt eredményezte, hogy a szövetséges légi- és tengeri főlényé miatt csapataik többsége csapdába került: 1943. május 15-ig több mint 250 000 német és olasz katoná került a szövetségesek fogságába.

A szicíliai és itáliai hadműveletek is

inkább csak negatív tapasztalatokat hoztak: a partraszállásokat túlzottan szablonosan hajtották végre: az ellenség fel tudott rájuk készülni, s ezért a salerno-i hídfőben a deszant alakulatoknak váltásos napokat kellett átélniük, míg az anyagi főlény le nem küzdhetette a németek szívós ellenállását.

Eisenhower 1943. december 7-én kinevezték az észak-franciaországi partraszálló hadművelet, az „Overlord” (Mindenható Úr) főparancsnokává és búcsút mondott a Földközi-tengeri hadszíntérnek.

Az 1944. június 6-án végrehajtott normandiai partraszállás, a hadtörténelem mindmáig legnagyobb szabású deszant hadművelete, alaposan próbára tette Eisenhower képességeit. Harmincnyolc hadosztályt kellett viszonylag rövid idő alatt partra tennie, ennek megszervezését, az ellenség megtévesztését és a partraszállás színhelyének megválasztását vezérkarával együtt kiválóan oldotta meg. Jó diplomáciai készségeire vall az is, hogy többnyire sikerült elsimítania a vezetésben szinte állandóan fellépő angol-amerikai-francia surlódásokat is.

A partraszállást követően azonban kiderült, hogy noha az ellenséget sikerült meglepniük, a nehéz terep és a németek szívós ellenállása folytán a hídfő csak nehezen terjeszkedik. Hitler és a német katonai vezetés azonban itt az amerikaiak segítségére sietett: addig ragaszkodtak a merev védelem örült elvéhez, míg Falaise térségében csaknem az egész 7. és 5. páncélos hadsereg a szövetségesek csapdájába nem került.

Szeptember elejére felbomlott a német ellenállás, s úgy tűnt, a szövetségeseket semmi sem állíthatja meg, hogy előretörjenek a „Harmadik Birodalom” szívéig.

Am különféle objektív és szubjektív tényezők — mindezekről Eisenhower bőségesen számol be „Keresztes háború”-jában — meggátolták a háború azonnali befejezését. Különösen sok szó esik az utánpótlás nem kielégítő megszervezéséről: nincs a szövetségeseknek egyetlen számottevő és használható kikötőjük. Noha Antwerpent már szeptember 4-én elfoglalják az angolok, elmulasztják, hogy a kikötőt ellenőrzés alatt tartó Walcheren szigetét megszállják, csak több mint egy hónapos hosszú harc után sikerül ez majd nekik.

Elfogy az üzemanyag, északon Horrocks angol, Elszászban Patton amerikai páncélosai megállásra kényszerülnek. „Még azokat a csapatokat is nehéz volt megfelelően ellátnunk, amelyek az arc-

vonalon harcban állnak” — írja egyhe-lyütt a tábornok.

A vezetésben is hibák mutatkoztak. Eisenhower túlzott optimizmussal úgy vélekedett, hogy a német hadsereg már nem képes számottevő ellenállásra, ezért óvatosan, az erőket egységesen elosztva, ún. „széles front” stratégiával is hamarosan diadalmaskodnak. Vele szemben Bradley és Patton a déli, Montgomery pedig az északi irányú összpontosítás mellett foglalt állást. Mindkettőjüknek igaza volt, ám Eisenhower — szokásához híven — kompromisszumos döntést hozott: némi prioritást biztosított Montgo-mery számára — már csak a szövetségi bizalom megóvása érdekében is — de Pattont sem állította meg teljesen. Az eredmény: Montgomery nagyszabású lé-gideszant vállalkozása, a Market Garden hadművelet, nem érte el a kitűzött célt, s Patton is megállásra kényszerült. Ezzel nagy esély maradt kihasználatlanul, s ez nem kis részben a „diplomata Eisenho-mer” rovására írandó. Minderről a tá-bornok emlékiratában halványan beis-merő vallomást is tesz.

Sokkal önkritikusabb az utolsó nagy náci offenzíva, az 1944. december 16-án indított ardenneki offenzíva megítélésé-ben. Itt reálisan elismeri felelősségét: „ha a történészek valakit kárhozthatnak az ellenségnek adott lehetőségért, akkor ez az elmarasztalás egyedül engem illet.”

A német offenzíva, kezdeti sikerek után, végül is megfeneklett, s ebben, mint Eisenhower is elismeri, nagy sze-rep jutott a szovjet csapatok 1945. ja-nuár 12-én indított nagy támadásának is. Ez egyébiránt az első hely, ahol kiderül Eisenhower munkájából, hogy itt koalí-ció s háború folyik, azaz, nemcsak a nyu-gati szövetségesek, hanem a szovjet csa-patok is eredményesen harcolnak a ná-cik ellen.

A hatalmas anyagi és létszámfölénnyel végrehajtott 1945-ös hadjárat megszer-vezése és végrehajtása már viszonylag könnyű feladatnak bizonyult. Most már nem a katona, hanem a politikus Eisen-hower lépett előtérbe. Helyesen döntött, amikor „több mint butaságnak, ostoba-

ságnak” tartotta a Berlin irányába in-dított előretörés tervét. A nyugati szö-vevényeket csaknem 500 km-nyi távol-ság választotta el akkor a „birodalom” fővárosától, s ha ide vonnak össze min-den erőt, akkor pusztán katonai szem-pontból is azt jelentette volna, hogy az arcvonal többi részén gyakorlatilag moz-gásképtelenné teszik csapataikat, ami pe-dig a háború további elhúzódásához ve-zetett volna.

Műve záró fejezeteiben a háború utáni időszakról, szövetséges csapatok megszá-ló tevékenységének kezdeteiről számol be a szerző. Itt már találkozunk hideghábo-rús hangokkal is, főleg a jelen kiadás-ból kihagyott részeknél, de összességé-ben Eisenhower józanabb és kevésbé szovjetellenes, mint a legtöbb nyugati ka-tona, itt is megőrzi diplomata simulé-konyosságát.

A magyar kiadás záró fejezete: a „Ta-nulmány hadművelet” a nyugati hadjá-ratok stratégiai tapasztalatait elemzi. Nem túlzottan elmélyült, de érdekes ol-vasmány, főleg a partraszálló hadműve-letek nehézségeit és az erőrendszerek elleni harc tanulságait értékeli. Maga is érzi azonban, hogy a hadviselésben az atombomba új fejezetet nyitott meg, s a korábbi harcok tapasztalatai már nagyon is bizonytalan értékűvé váltak. Reméli, hogy a szörnyű tapasztalatok, a félelem végre is „arra fogja ösztönözni az em-bereket, hogy megtalálják a háború elhá-rításának módját.”

Végezetül néhány szót a kiadó munká-járól. Jónak tartom azt az elgondolást, hogy Juhász Gyulával, az ismert törté-nésszel a politikai összefüggéseket elemző utószót írtak — a politikai összefüggé-sek, főleg a szovjet—amerikai kapcsola-tok ui. meglepően kevés helyet kapnak a politikus-tábornok emlékiratában. Ju-hász tanulmányából egy értékes momen-tumot kívánok kiragadni: az „Overlord”-dal kapcsolatos megtévesztő műveletek és a magyar kiugrási kísérletek érdekes, a magyar olvasóközönség által alig ismert összefüggéseit.

Rázsó Gyula